

Vjeran Pavlaković, Davor Pauković, ur., *Framing the Nation and Collective Identities. Political Rituals and Cultural Memory of the Twentieth-Century Traumas in Croatia* (London: Routledge, 2019), 245 str.

Prisutnost konfliktnih perspektiva u slojevima kulture sjećanja neizostavna je u procesima izgradnje nacije, osobito u kontekstu postkonfliktnih društava. Zbornik *Framing the Nation and Collective Identities. Political Rituals and Cultural Memory of the Twentieth-Century Traumas in Croatia* bavi se upravo spomenutom dinamikom. U centru je analiza strategija „odozgo prema dolje” (engl. *top-down*) i „odozdo prema gore” (engl. *bottom-up*) uokvirivanja (engl. *framing*) nacije i kolektivnih identiteta s fokusom na komemoracije događaja iz razdoblja Drugoga svjetskog rata te Domovinskoga rata, koji se ujedno promatraju kao centralni za izražavanje suvremenoga hrvatskoga nacionalnog identiteta. Riječ je o rezultatu projekta FRAMNAT, koji se provodio između 2014. i 2018. uz potporu Hrvatske zaklade za znanost. Projekt je povezo istraživače različitih znanstvenih kompetencija radi razvijanja novih metoda analize kulture sjećanja te proizvodnje i reprezentacije nacionalnih identiteta u službenim narativima. Polazišnu točku čine medijske reprezentacije komemoracija i rezultati ankete IPSOS Pulsa, a istraživači su se u prvom redu oslanjali na terenski rad, promatranje sa sudjelovanjem te intervjuje. Prikupljeni materijal nesumnjivo je važna prednost zbornika, koja se ogleda u medijskim izvorima te korpusu govora političkih dužnosnika. Valja istaknuti da je materijal projekta dostupan i na službenoj stranici www.framnat.eu.

Urednici zbornika su Vjeran Pavlaković, izvanredni profesor na Odsjeku za kulturalne studije Sveučilišta u Rijeci, i Davor Pauković, docent na Odsjeku za komunikologiju Sveučilišta u Dubrovniku. Uključujući njihov doprinos, zbornik sadržava jedanaest radova koji čine četiri cjeline. Cjeline se bave sociokulturnim, filozofskim i lingvističkim pristupima hrvatskoj komemorativnoj kulturi, komemoracijama Drugoga svjetskog rata, komemoracijama Domovinskoga rata te transnacionalnim dimenzijama sjećanja.

U podrobnom uvodu (str. 1–28) Vjeran Pavlaković i Davor Pauković upućuju na važnost i implikacije komemorativnih praksi za reprodukciju hrvatskoga nacionalnog identiteta i mobilizaciju sjećanja od strane političkih elita, evidentnih i nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju 2013. godine. Pritom ističu upravo važnost narativa o tisućljetnom snu o samostalnosti kao moćan element hrvatskoga nacionalizma i izgradnje nacije, koji je ujedno ključan u gotovo svim komemoracijama.

Prvi dio zbornika sastoji se od tri rada te pruža uvid u sociokulturne, filozofske i lingvističke dimenzije hrvatske komemorativne kulture. Pero Maldini bavi se pitanjem političkoga nasljeđa i specifičnostima demokratske tranzicije u Hrvatskoj, aspektima koje je nužno uzeti u obzir radi jasnijega shvaćanja dinamike suprotstavljenih političkih diskursa te procesa suočavanja s prošlošću („The sociocultural and ideological determinants of memory culture in Croatian society”, str. 31–49). U radu „A contemporary philosophical perspective on

cultural memory in Croatia” (str. 50–63) Renato Stanković uspostavlja dijalog između kulture sjećanja i analitičke filozofije, problematizirajući kako određeni pristupi analitičke filozofije mogu pomoći u uspješnijem razumijevanju sjećanja, s naglaskom na pitanja odgovornosti, pluralizma i razvoja pravednijega društva. Benedikt Perak ističe se pristupom kojim alatima kognitivne lingvistike, korpusne analize te graf analize pristupa komemorativnim govorima kao komunikacijskim praksama i mehanizmima konceptualizacije. Govori političara na komemoracijama uokvireni su konceptima vezanim za određeni kulturalni model, poput primjerice katoličkoga modela, koji karakterizira prisutnost konceptata *oltar domovine* i *pijetet*, te upućuje na centralnost govornika kao agenata neposredne konceptualne i postupne kulturalne diseminacije. Prednost rada svakako su prezentirani grafovi koji omogućavaju vizualizaciju spomenutoga procesa i funkcioniraju kao svojevrsni modeli hrvatskoga nacionalnog identiteta („An ontological and constructional approach to the discourse analysis of commemorative speeches in Croatia”, str. 64–96).

Drugi dio zbornika tematizira komemoracije Drugoga svjetskog rata. Rad Davora Paukovića problematizira diskurs o komunističkim zločinima na temelju studija slučaja najvidljivijih komemoracija – Bleiburga i Jazovke. Politizacija Drugoga svjetskog rata i komunističkoga perioda još uvijek je uvelike prisutna, što je naglašeno upravo u periodu spomenutih komemoracija, a to posljedično ima važnu ulogu u reprodukciji ideoloških podjela u suvremenoj Hrvatskoj („Framing the narrative about communist crimes in Croatia: Bleiburg and Jazovka”, str. 99–118). Vjeran Pavlaković u radu se fokusira na komemoracije u Jasenovcu te njihovu dinamiku od ulaska Hrvatske u Europsku uniju, pri čemu je važnost Jasenovca istaknuta ne samo simboličkim konfliktima na lokalnoj nego i na međunarodnoj razini. Oslanjajući se na tipologiju mnemoničkih aktera Michaela Bernharda i Jana Kubika (2014.), autor analizira komemorativne govore političara i načine na koje pristupaju prošlosti s ciljem promicanja političkih agendi. Pritom upozorava na izmjenu službenoga narativa temeljenog na vrijednostima antifašizma i komemoracije u Jasenovcu, koje su postale svojevrsni centar političkih borbi („Contested sites and fragmented narratives: Jasenovac and disruptions in Croatia’s commemorative culture”, str. 119–140).

U trećem dijelu zbornika autori se bave komemoracijama Domovinskoga rata. U prvom radu, „Heroes at the margins: veterans, elites and the narrative of war” (str. 143–159), radi se o donekle zapostavljenoj temi ratnih veterana i načina na koje oni definiraju svijet oko sebe u skladu s interpretacijom službenoga ratnog narativa prema kojem je Hrvatska bila žrtva srpske agresije te je vodila prvenstveno obrambeni rat. Ivor Sokolić daje podroban uvid u ovu dinamiku uzimajući u obzir proizvodnju službenoga narativa na razini elite, te implikacije toga za veterane. Zaključuje, među ostalim, da su ratni veterani u stanju „konstantne spremnosti”, pri čemu se sjećanje na Domovinski rat održava živim emocionalnim pritiskom odozgo, što rezultira zatvorenim krugom

u kojem elite zloupotrebljavaju osjetljiv položaj veterana, potiču njihovu društvenu marginalizaciju i time održavaju utjecaj nad veteranima.

Dario Brentin analizira načine na koje se Domovinski rat kao centralni simbolički element suvremenoga hrvatskoga nacionalnog identiteta artikulira u sportu i kako agenti sjećanja, odnosno organizirane grupe navijača te sportaši i sportski dužnosnici unutar polja aktivno participiraju u formaciji narativa sjećanja („Ambassadors of memory: ‘honoring the Homeland War’ in Croatian sport”, str. 160–176). Ana Ljubojević piše o nasljeđu Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju i pritom analizira njegov utjecaj na okvir službenoga narativa o konfliktu. Analizu temelji na reprezentaciji Domovinskoga rata u političkim govorima vezanim za komemoracije u Vukovaru i Kninu tijekom suđenja u slučajevima *Vukovarska bolnica* i *Gotovina i dr.* („Remembering The Hague: the impact of international criminal justice on memory practices in Croatia”, str. 177–193). U radu „Filling voids with memories: commemorative rituals and the memorial landscape in post-war Vukovar” (str. 194–208) Tamara Banjeglav analizira tri faze vukovarske komemoracije oslanjajući se na teoriju komemorativnih rituala kao kulturalnih performansa. Iako su sve tri faze imale različite funkcije i svrhu u konstrukciji i interpretaciji vukovarske društvene stvarnosti, kao temeljni problem nameće se kontinuirana reprodukcija narativa vezanih za ratni identitet grada koji ne osiguravaju mehanizme za suočavanje s traumatičnim posljedicama rata.

Posljednji dio zbornika sastoji se od dva poglavlja i tematizira transnacionalne dimenzije sjećanja. U svojem radu Nikolina Židek analiza komemorativne prakse hrvatske dijaspore u Argentini te razlikuje pet osnovnih perioda sjećanja od 1947. do danas: formacija sjećanja, okretanje prema ostatku svijeta, nada i akcija, hrvatska neovisnost, generacija poslije sjećanja (post-memory generation). U središtu poglavlja nalazi se pitanje dinamike značenja koja dijaspora pridaje i starim i novim komemoracijama, kao i načina na koje ta značenja integrira u argentinskome kontekstu („Homeland celebrations far away from home: the case of the Croatian diaspora in Argentina”, str. 211–224). Rad Ane Milošević bavi se utjecajem europeizacije na vukovarsku komemoraciju i upozorava na relevantan aspekt prema kojem tzv. europske komemoracije nužno ne transcendiraju granice „zamišljenih zajednica” nacije u slučaju Hrvatske. Sjećanje na Vukovar nameće se kao instrumentalno u odobravanju hrvatskoga narativa o ratovima devedesetih, pri čemu se postavlja pitanje hoće li i kako Srbija i Bosna i Hercegovina, kao države pristupnice, uspjeti uključiti vlastite narative u okvir Europske unije, a da ne dovedu u pitanje hrvatski („European commemoration of Vukovar: shared memory or joint remembrance?”, str. 225–240).

Radovi se međusobno uspješno dopunjuju te zajedno čine koherentnu cjelinu. Zbornik, nažalost, ne nudi zaključni osvrt koji problematizira potencijalni model pristupa analizi komemorativnih praksi u Hrvatskoj. Ipak, to ne utječe na kvalitetu provedenoga istraživanja i uspješno dizajniranu metodologiju, koji su svakako temelj za komparativna istraživanja. Kao takav, zbornik

je važan doprinos za istraživače i studente zainteresirane za kulturu sjećanja, procese izgradnje nacije i interdisciplinarni pristup povijesti. Kontinuirana zloupotreba sjećanja od strane političkih elita izražen je element zbornika, pri čemu pitanje *kakvu kulturu sjećanja želimo* postaje presudno za odgovorno njegovanje prošlosti da bismo kreirali bolju budućnost.

KATARINA DAMČEVIĆ